

УДК 336.71

Барилук М.-М. Р.

ДВНЗ «Університет банківської справи»

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ: ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

У статті проаналізовано нормативно-правове поле функціонування комерційних банків в Україні, окреслено ключові проблемні положення окремих нормативно-правових документів та визначено пріоритетні напрями вдосконалення вітчизняного законодавства для забезпечення фінансової безпеки банків. Визначено, що основною проблемою правового регулювання діяльності банків в Україні залишається відсутність єдиного кодифікованого нормативного акту щодо регулювання банківської діяльності у поєднанні з наявністю суперечностей окремих положень низки законів, а також інших нормативних актів із питань регламентування діяльності банків.

Ключові слова: фінансова безпека банку, банківське регулювання, економічні нормативи, стрес-тестування банків, Базель I, Базель II, Базель III.

Постановка проблеми. Розроблення ефективного механізму забезпечення фінансової безпеки комерційного банку неможливе без вивчення правового поля функціонування банку. З іншого боку, особлива увага приділяється такій вимозі до системи фінансової безпеки банку, як законність її функціонування. Своєю чергою, ця «законність» повинна ґрунтуватися на нормативно-правових актах, що регламентують діяльність у банківській сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми правового забезпечення діяльності вітчизняних банків розглянуто в роботах вітчизняних науковців, серед яких: Барановський О.І., Вовченко Р.С., Зачасова Н.В., Рудніченко Є.М. та ін.

Мета статті полягає у дослідженні правового поля функціонування комерційного банку для подальшого розроблення організаційно-економічного механізму забезпечення фінансової безпеки банку в умовах загострення фінансової кризи та ескаляції конфлікту на сході країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах розвитку системи державне регулювання діяльності банків є одним із пріоритетних напрямів економічної політики держави, оскільки саме в банківських установах акумулюється значний обсяг фінансових ресурсів, необхідних для відтворення економіки.

Відповідно до законів України «Про Національний банк України» [1] та «Про банки і банківську діяльність» [2], повноваження щодо регулювання та нагляду за діяльністю банків покладено на Національний банк України (НБУ).

В Україні державне регулювання банківської діяльності [3] є сукупністю правових методів (законодавчі нормативні акти органів державної влади, у тому числі нормативно-правові акти НБУ, прийняті у формі постанов Правління НБУ, якими затверджуються положення, правила, інструкції, вимоги, норми з питань, віднесених до відання НБУ, щодо регулювання діяльності комерційних банків); адміністративних (ліцензування) та економічних методів (індикативне регулювання, оподаткування,

валютне регулювання, забезпечення сприятливого інвестиційного клімату в країні, рефінансування банків, контроль імпорту іноземного банківського капіталу та експорту капіталу).

Питання надійності вітчизняних банків постало на перший план в умовах загострення фінансово-економічної кризи. Таким чином, актуальним є аналіз діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (далі – Фонд), одним із напрямів діяльності якого є забезпечення довіри з боку суспільства до вітчизняних комерційних банків. На нашу думку, саме довіра до банку з боку суспільства є важливим фактором впливу на фінансову безпеку комерційного банку.

Фонд розпочав свою діяльність із прийняттям Закону України «Про фонд гарантування вкладів фізичних осіб» [4]. Фонд у межах делегованих йому повноважень веде реєстр банків, які є учасниками національної системи страхування депозитів, здійснює моніторинг їхньої діяльності, виплачує відшкодування в розмірі не більше 200 тис. грн. за вкладами в банках-банкрутах, інвестує кошти Фонду в державні цінні папери.

Важливим кроком у діяльності Фонду став прийнятий Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» [5], відповідно до якого на Фонд покладено нові повноваження – можливість виводити неплатоспроможні комерційні банки з ринку.

Проте є низка проблем, які, на нашу думку, прямо впливають на рівень довіри до вітчизняних банків. Ресурси Фонду станом на 01.01.2016 становили 14,1 млрд. грн. та не здатні покрити суму можливого відшкодування ПАТ «КБ «ПриватБанк» (88,4 млрд. грн., що становить 46,1% по системі) [6].

Позитивними зрушеннями в діяльності Фонду було прийняття Рішення виконавчої дирекції Фонду від 29 березня 2013 р. № 21 «Про встановлення диференційованого збору до Фонду», відповідно до якого розмір відрахувань до Фонду прямо залежить від ризикованості діяльності банку. Такі заходи стимулювали банки підвищувати якість управління ризиками, що, своєю чергою, прямо впливає на рівень фінансової безпеки банку.

Однак розрахунок диференційованого збору шляхом зважування базової річної ставки збору за ступенем ризику до Фонду здійснюється учасниками Фонду. Так, за даними річної звітності Фонду за 2015 р., учасниками Фонду при обчисленні суми регулярного збору було не в повному обсязі враховано залишки коштів фізичних осіб, облікованих на банківських рахунках, залишки за якими мали бути включені до розрахунку диференційованого збору та з яких мають здійснюватися відрахування до Фонду, а також недостовірно проведено розрахунок банками ступеня ризику, від якого залежить річна ставка як у національній, так і в іноземній валютах. Така недобросовісна поведінка окремих банків прямо впливає фінансову безпеку окремого банку. Таким чином, такі дії знижують можливість акумулювати Фондом достатній обсяг фінансових ресурсів для гарантування вкладів населення. Як наслідок, виникає дефіцит ліквідності Фонду, у зв'язку з чим виникає нестача ресурсної бази для здійснення виплат коштів вкладникам неплатоспроможних банків та підрив довіри як до банківської системи загалом, так і до окремого комерційного банку.

На нашу думку, у зв'язку з виявленими порушеннями з боку окремих комерційних банків доцільним є посилення контролю над виконанням положень Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» та підзаконних нормативно-правових актів Фонду.

Невирішеним на сьогодні залишається питання щодо участі державного «Ощадбанку» у Фонді. Так, відповідно до ст. 57 Закону України «Про банки і банківську діяльність» [2], вклади фізичних осіб державного «Ощадбанку» України гарантуються державою. Однак у разі визнання «Ощадбанку» банкрутом на законодавчому рівні не визначено алгоритму відшкодування вкладів цього банку, тому існує велика ймовірність відшкодування таких вкладів протягом невизначеного періоду часу.

Істотним недоліком, який впливає на залучення банками вкладів, є відсутність державного гарантування вкладів у банківських металах та депозитів юридичних осіб.

Для утримання ризикованості банківської діяльності на допустимому рівні НБУ розроблена Інструкція «Про порядок регулювання діяльності банків в Україні» [7], яка містить перелік обов'язкових економічних нормативів, які систематизовано в чотири групи: нормативи капіталу, нормативи ліквідності, нормативи кредитного ризику, нормативи інвестування.

Аналіз наукової і нормативної літератури, присвяченої питанням фінансової безпеки банків, дає можливість зробити висновки, що оцінка рівня фінансової безпеки комерційних банків передбачає також моніторинг рівня дотримання економічних нормативів вітчизняними банками, які відображають потенціал банківської діяльності та своєчасність виконання ними зобов'язань перед клієнтами комерційних банків.

Зазначимо, що в період розгортання глобальної фінансово-економічної кризи Національний банк України збільшив мінімальний розмір регулятивного капіталу до 10 млн. євро, а за останніми нововведеннями мінімальний розмір регулятивного капіталу банку, що отримав банківську ліцензію після 11 липня 2014 р., має становити 500 млн. грн. Водночас мінімальний розмір регулятивного капіталу комерційного банку, що отримав банківську ліцензію до 11 липня 2014 р., має становити 120 млн. грн. до 10 липня 2017 р., а також поступово зрости до 500 млн. грн. – з 11 липня 2024 р.

В умовах впливу кризових процесів на функціонування банківської системи нестача ліквідності комерційних банків як наслідок проблеми платоспроможності багатьох із них призвела до непоодиноких випадків банкрутства банків. Для подолання кризових явищ Національним банком було внесено низку змін до Постанови № 368 [7]. Так, із прийняттям Постанови № 683 [8] НБУ оновлено порядок розрахунку нормативів достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2) та нормативів кредитного ризику.

Що стосується розрахунку кредитного ризику, то за оновленою методикою передбачено включення активів за їх балансовою вартістю. У Постанові № 683 визначено умови для зменшення зобов'язання за наданими комерційним банком гарантіям, акредитивами для зменшення кредитного ризику. Це, своєю чергою, розширить можливості банків використовувати такі фінансові інструменти за наявності грошового забезпечення за останніми.

Група активів зі ступенем ризику 0% під час розрахунку достатності регулятивного капіталу (Н2) доповнена активами, забезпеченими державною гарантією.

Відповідно до Постанови № 683 [8], змінено підхід до порядку врахування субординованого боргу в частині підстав для зупинки сплати відсотків у разі погіршення фінансового стану банку.

Постановою НБУ № 615 [9] скорочено термін надання кредитів рефінансування на тендерній основі. Відповідно до внесених змін, термін надання такого кредиту становитиме не один рік, а 90 днів. Ці нововведення є необхідними для переходу за планами НБУ до кінця 2016 р. на режим таргетування інфляції. Також, відповідно до Постанови № 615, банкам дозволено частково погашати і вивільняти заставу. До порівняння: раніше банки могли вивільняти заставне майно після повного погашення зобов'язання.

Відповідно до Методичних рекомендацій організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України [10], «стрестестування – метод кількісної оцінки ризику, який полягає у визначенні величини неузгодженої позиції, яка наражає банк на ризик, та у визначенні шокової величини зміни зовнішнього фактору – валютного курсу, процентної ставки тощо. Поеднання цих величин дає

уявлення про те, яку суму збитків чи доходів отримає банк, якщо події розвиватимуться за закладеними припущеннями. Стрес-тестування широко використовується для оцінки кредитного ризику, валютного ризику та ризику зміни процентної ставки». Так, фінансова криза 2008 р. підірвала довіру до вітчизняних банків, як наслідок, відбулося масове вилучення депозитів, тому, на нашу думку, перелік ризиків, які враховуються законодавцем під час проведення стрес-тестування, необхідно доповнити ризиком утрати ліквідності банків унаслідок масового вилучення вкладів.

Уважаємо, що метод стрес-тестування є якісним інструментом управління фінансовою безпекою банку, оскільки дає змогу: попередити та своєчасно виявити ризики та загрози фінансової безпеки банку та розрахувати можливий розмір збитків у результаті генерації загроз; оцінити якість управління проблемними активами та достатність сформованих резервів для відшкодування потенційних утрат; проаналізувати адекватність та достатність сформованого власного капіталу для визначення потенційних можливостей покривати збитки у разі виникнення непередбачуваних подій загрозливого характеру.

Під час проведення стрес-тестування НБУ повинні бути враховані вимоги Базельського комітету з питань банківського нагляду, який надав рекомендації щодо проведення стрес-тестування банків. Так, банківські органи нагляду повинні спрямовувати стрес-тести на подолання таких невизначеностей, як: оцінка ставок дефолту, ймовірності різних факторів ризику шляхом розроблення конкретних сценаріїв, незважаючи на ймовірність настання таких подій [11]. Тому НБУ імплементовано стандарти проведення стрес-тестування з врахуванням фундаментального принципу ефективного банківського нагляду запропонованого Базельським комітетом (принцип № 7) «Процес ризик-менеджменту», який наголошує, що «...наглядовий орган зобов'язує банки проводити стрес-тестування, орієнтоване на перспективу, в якому будуть виявлятися потенційні події або зміни в ринкових умовах, які мають негативний вплив на банк» [12].

Якщо зупинитися більш детально на нормативно-правовому регулюванні у сфері забезпечення фінансової безпеки на макро- та мікрорівнях, то законодавчі підвалини було закладено з прийняттям Концепції національної безпеки в 1997 р. Наступним етапом було прийняття Закону України «Про основи національної безпеки України» [13], а Концепція втратила чинність. У вищезгаданому законі увага акцентується на основних напрямках державної політики щодо питань національної безпеки в економічній сфері. У Стратегії національної безпеки України [14], яку було затверджено відповідно до Указу Президента України від 12.02.2007 № 105 акцент робиться на конкретизації загроз та викликів економічній безпеці країни та визначено, що основними стратегічними цілями політики національної безпеки в економічній

сфері є зміцнення довіри до фінансових устав, оптимізація податкового навантаження на бізнес, забезпечення сталості фінансової системи та гнучкості валютного курсу. Підґрунтя для законодавчого розмежування складників національної безпеки в економічній сфері та закріплення визначення безпеки у банківській сфері було закладено на основі прийняття Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері від 15.08.2012 № 569-р [15]. Цим документом було виділено ключові загрози, які впливають на безпеку банків, та визначено заходи для їх мінімізації. Однак необхідно зазначити, що даний перелік є дещо звуженим та розмитим, оскільки немає чіткого розмежування загроз за видами банківської безпеки. Визначення поняття «фінансова безпека банку» на законодавчому рівні так і не відбулося.

Однак сучасні виклики та загрози, агресія Росії проти України звели нанівець більшість принципів, закладених у Стратегії національної безпеки, що стало поштовхом для розроблення нової Стратегії національної безпеки, яка покликана стати, на думку Секретаря РНБО Турчинова О.В., першим не декларативним, а винятково практичним документом. У Стратегії визначено основною загрозою національній безпеці України агресивну політику Росії. У результаті військових дій на сході України було зруйновано філії і відділення вітчизняних банків. Так, відповідно до Постанови НБУ № 466 [16], Національний банк України запровадив надзвичайний режим роботи банківської системи, як наслідок, було призупинено здійснення всіх банківських операцій на територіях, проведення воєнних дій. Таким чином, комерційні банки, які провадили свою діяльність на зазначених територіях, утратили значний обсяг ресурсної бази, клієнтів, наслідком стало загальне погіршення фінансового стану відповідних банків.

Однак проведений аналіз вищезгаданих нормативних документів показав, що конкретизуються лише загрози національним інтересам на макрорівні, а вплив загроз на мікрорівень лишився поза увагою законодавця. Також відсутня систематизація складників національної безпеки в економічній сфері.

Оскільки економіка України функціонує в умовах впливу кризових явищ, нагальним постало питання створення адекватної сучасним реаліям системи своєчасного виявлення ситуацій загрозливого характеру для розроблення комплексу заходів, спрямованих на забезпечення стабільності фінансової системи. Так, відповідно до Указу ПУ № 170/2015, створено Раду з фінансової стабільності [17] для своєчасного виявлення та мінімізації впливу загроз, що матимуть негативний вплив на функціонування не лише банківської, але й фінансової системи країни. На нашу думку, своєчасним є створення такого мегарегулятора, адже ситуація в банківській системі вимагає консолідації зусиль НБУ та Міністерства фінансів для відновлення довіри до банківської системи.

Для розрахунку рівня банківської безпеки Міністерством економічного розвитку і торгівлі розроблено «Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» [18]. Так, аналіз вищезгаданого підзаконного нормативно-правового акту, а саме основних складників банківської безпеки: частки простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам України; співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті; частки іноземного капіталу у статутному капіталі банків; співвідношення довгострокових (понад один рік) кредитів та депозитів; рентабельність активів; співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань; частки п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи, дав змогу зробити такі висновки. По-перше, на нашу думку, потрібно уточнити, що використання перелічених вище показників дасть змогу визначити рівень фінансової безпеки банківської системи. Так, Зубко М.І. [19] виділяє такі види безпеки банківської діяльності: особисту, колективну, економічну та інформаційну. Таким чином, і показники для розрахунку рівня безпеки кожної з перелічених вище складників відрізнятимуться. По-друге, даний перелік показників доцільно використовувати для розрахунку рівня фінансової безпеки банківської системи загалом, а не окремого комерційного банку зокрема.

Нині законодавство України не містить офіційної системи поглядів на поняття «фінансова безпека банку», принципів та методів розрахунку інтегрального показника фінансової безпеки банку, заходів та засобів захисту від зовнішніх та внутрішніх загроз. Дана ситуація зумовлена тим, що серед учених-економістів тривають дискусії, оскільки одні науковці інтерпретують фінансову безпеку банку як функціональний складник економічної безпеки банку, заперечуючи при цьому необхідність виділення фінансового складника в особливу сферу наукового дослідження, інші науковці досліджують фінансову безпеку банку як самостійний предмет наукового пізнання.

Також відсутній уніфікований нормативно-правовий акт регулювання діяльності банків в Україні. Саме зведення нормативно-правових актів щодо регулювання банківської діяльності, наприклад у Банківський кодекс, дасть змогу

заповнити прогалини та усунути суперечності правового регламентування діяльності банків.

В умовах інтеграційних процесів вплив зовнішнього економічного середовища не може бути нівельований. На діяльність вітчизняних банків впливають не лише вимоги органів регулювання всередині країни, але й на наднаціональному рівні.

Одним із головних завдань Базельського комітету є запровадження єдиних вимог щодо регулювання банківської діяльності, які мають на меті нівелювати відмінності між законодавствами різних країн, усуваючи при цьому основну причину регулятивного арбітражу. Першим уніфікованим документом банківського регулювання стало розроблення та прийняття угоди Базель I [20]. Так, у 2004 р. угода Базель I ратифікована близько в 130 країнах світу.

Таким чином, можна стверджувати що впровадження загальновизнаних інституціональних меж стало переломним моментом у регулюванні банківської діяльності на наднаціональному рівні.

Більшість положень вітчизняного банківського законодавства базуються на положеннях Базель I. Так, наприклад, з урахуванням рекомендацій Базельського комітету НБУ була прийнята Постанова «Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні» від 28.08.2001 № 368 щодо оцінки капіталу банку. Однак в Україні не імplementовано такі принципи Базель I, як включення ринкових ризиків та гібридного капіталу.

Стрімке зростання залежності функціонування банківських систем від впливу чинників, генерованих міжнародним середовищем, зокрема зростання обсягів проведення розрахунків на наднаціональному рівні, поява принципово нових банківських продуктів, проникнення іноземного банківського капіталу в банківські системи, як наслідок – поява нових загроз та ризиків. Так, відбулися зміни не лише в характері міжнародних економічних відносин, але й у структурі капіталу банків. Таким чином, Базель I перестав відповідати тогочасним тенденціям і змінам у фінансовому секторі. Проблемою Базель I, яка стала поштовхом для прийняття Базель II було те, що ранжування активів за ступенем ризику відбувалося залежно від приналежності його до певної категорії контрагентів. Більшість економістів схилилися до

Таблиця 1

Методи підвищення рівня капіталу банку (Basel II)

Ключові зміни	Можливі прояви
Мінімальні вимоги до частки акціонерного капіталу: • збільшення з 2,0% до 4,5%; • додатково буфер збереження капіталу в 2,5%; • частка акціонерного капіталу плюс буфер – 7,0%; • поетапне впровадження з 2013 по 2019 р. Мінімальних вимог до загального капіталу: • збільшення з 8,0% до 10,5% (у тому числі буфер безпеки); • поетапне введення з 2013 по 2019 рр. Очікується, що антициклічний буфер капіталу буде сформований шляхом збільшення буфера консервації під час надмірного кредитного зростання.	Істотні додаткові вимоги до капіталу банку можуть бути покриті за рахунок невикористаних дивідендів або звичайних акцій. Імовірність використання буферу збереження капіталу невисока, враховуючи обмеження щодо розподілу прибутку

Джерело: систематизовано автором на основі [22]

думки, що даний ризик потрібно прив'язати до ризику контрагента. Також невдоволення Базелем I пов'язане з використанням у сфері сек'юритизації активів нових фінансових інструментів для регулятивного арбітражу.

Таким чином, результатом проведення довготермінових консультацій 26 червня 2004 р. було прийнято Базель II [21] для підвищення надійності та прозорості банківських систем шляхом упровадження новітніх методик управління ризиками банківської діяльності.

Дана угода базується на трьох так званих опорах (Опора 1, Опора 2, Опора 3). Однак фінансова криза 2008 р. виявила слабкі місця угоди Базель II. Незважаючи на те що жоден із прийнятих документів на наднаціональному рівні за останні 20 років не вплинув більше на банківську діяльність, ніж Базель II, внесені зміни виявилися недостатніми для запобігання, або хоча б пом'якшення, наслідків глобальних фінансових потрясінь.

Базельський комітет приступив до перегляду своїх вимог щодо достатності капіталу банків. Результатом такої роботи стала розроблена система вимог до достатності капіталу і ліквідності, що отримала назву Базель III і схвалена «Великою двадцяткою» на саміті в Сеулі в листопаді 2010 р. Базель III не скасовує попередні Угоди, а доповнює їх та спрямований на ліквідацію недоліків Базель II.

Так, недоліками Базель II у частині управління капіталом банку (Опора 1) є: недостатні вимоги до розміру капіталу банку; відсутність штрафних санкцій за високу концентрацію кредитного портфеля банку; проциклічність і ризик-чутливі запропоновані моделі; нехтування ризи-

ком країни. Щодо вимог пруденційного контролю (Опора 2), то недостатня увага приділена ризику контрагента по операціях із похідними цінними паперами. У частині забезпечення ринкової дисципліни (Опора 3) – неспроможність реалізувати вимоги щодо розкриття інформації.

Для забезпечення стійкості, а отже, і фінансової безпеки банків Базель III передбачає низку нових вимог щодо достатності та структури капіталу банку, увагу приділено питанням управління ліквідністю, та введено нові стандарти щодо розкриття інформації.

Угода Базель III [22] значно посилює вимоги до структури та якості капіталу банку: введено нові вимоги до капіталу I та II рівнів, підвищено вимоги до власного капіталу банку та капіталу першого рівня, відбувається поступовий відхід від гібридних інструментів, уточнено перелік допустимих відрахувань із капіталу банку.

Відповідно до положень Базель II, капітал банку виконує функцію поглинання збитків, що пояснюється подіями останньої фінансової кризи. Так, нова Угода визначає, що капітал I рівня здатен покривати збитки в ході поточної діяльності банку (going concern), а капітал II рівня поглинає збитки в ході припинення діяльності банку (gone concern). Капітал III рівня (для страхування від ринкового ризику) Базель III скасовує.

Базель III передбачає заходи з підвищення якості капіталу, що в кінцевому підсумку має вплинути на здатність поглинати збитки як у разі нормальної діяльності, так і в разі ліквідації банку (табл. 1).

Окрім того, Базель III передбачається створення двох буферів капіталу: консерва-

Таблиця 2

Аналіз нормативів ліквідності

Ключові зміни	Можливі прояви
• 30-денний коефіцієнт короткострокової ліквідності (LCR) розроблений для забезпечення короткострокової стійкості банку до потенційних розривів ліквідності. Коефіцієнт LCR дасть змогу переконатися, що міжнародні банки володіють достатньою кількістю високоякісних ліквідних активів, щоб витримати стресовий сценарій фондування, розроблений органами нагляду. • Розрахунок коефіцієнта LCR передбачає порівняння величини високоякісних ліквідних активів з очікуваними грошовими відтоком протягом 30-денного стресового сценарію. Очікувані грошові відтоки повинні бути покриті досить ліквідними, високоякісними активами. • Активам присвоюються ваги залежно від ліквідності, які варіюються від 100% для державних облігацій і готівки до 0–50% для корпоративних облігацій	• Зниження ризику вилучення депозитів дасть змогу покращити загальну стабільність фінансового сектора. • Введення коефіцієнта LCR може негативно вплинути на рентабельність банку, оскільки зажадає від банків підтримки більш ліквідних низькодохідних активів для виконання вимог коефіцієнта покриття ліквідності. • Інтерпретація «правильних» рівнів грошових відтоків (right run-off rates) національними регулятором може призвести до численних дискусій.
• Коефіцієнт NSFR розроблений для стимулювання банків залучати стабільні джерела фінансування банківських операцій і для зниження залежності від короткострокового фінансування. • Необхідні і доступні суми фінансування визначаються із застосуванням зважених факторів, що відображають «стабільність» доступного фондування і дюрації активу. • Активам присвоюються такі ваги: від 0% і 5% – для готівки і державних облігацій до 65% – для іпотечних кредитів, 85% – для роздрібних кредитів і 100% – для інших активів. • Для визначення доступного стабільного фінансування зобов'язані зважені фактори коливаються від 100% для капіталу I рівня до 90% для роздрібних депозитів і 50% для повного незабезпеченого фінансування. Фінансування від Європейського центрального банку (ЕЦБ) зважується під 0%.	• Коефіцієнт NSFR стимулює банки збільшити обсяги зм'ятого фінансування. • Банкам буде необхідно збільшити пропорцію між корпоративними депозитами з терміном більше одного року і міжбанківськими. • Управління коефіцієнтом NSFR, змінюючи склад активів, сприятиме збільшенню частки короткострокових активів і зниженню прибутковості. • Банки з високим коефіцієнтом NSFR будуть спроможні впливати на ринкове ціноутворення та активи. Конкурен-тоспроможність слабших банків знизиться, як наслідок – загальне зниження конкурентоспроможності в банківському секторі.

Джерело: систематизовано автором на основі [22]

ції (conservation) і контрциклічний буфер (countercyclical buffer range) [23]. Метою створення таких буферів капіталу є забезпечення достатності капіталу на певному рівні за рахунок обмеження розподілу прибутку. Так, буфер консервації створюється під час системного економічного спаду для покриття збитків банківського сектору та фактично являє собою систему страхування банків на випадок реалізації стресів системного походження, а контрциклічний буфер – для обмеження надлишкової кредитної активності банків.

Фінансово-економічна криза продемонструвала неефективність оцінки кредитного ризику з використанням моделей внутрішніх рейтингів на основі вимог Базель II (IRB-підхід), оскільки напряму залежала від фази економічного циклу. Так, у період процвітання економіки кредитний ризик контрагента низький, як і вимоги до капіталу. Це означає, що банк має достатню капітальну базу для розширення кредитування, що, своєю чергою, послужить джерелом нового проциклічного імпульсу. У період економічного спаду відбуваються зворотні процеси [24]. Таким чином, використання даного підходу спричинило різке зменшення обсягів кредитування в період спаду, коли економіка більш за все потребує додаткового вливання фінансових ресурсів.

Для оцінки стабільності банку, відповідно до Базель III, розроблено два нормативи ліквідності: показник короткострокової ліквідності (LCR) і показник чистого стабільного фондуювання (NSFR), які покликані стати зовнішніми індикаторами стійкості банків у разі виникнення проблеми ліквідності (табл. 2).

Базельський комітет посилив також вимоги до розкриття інформації банками, зокрема щодо розрахунку адекватності капіталу банку, операцій із сек'юритизації, позабалансових статей та виплат винагород і бонусів. Відповідно до положень Базель III, висувуються вимоги до звірки даних звітності з вихідними даними, що, своєю чергою, підвищуватиме прозорість сформованого капіталу: всі елементи регулятивного капіталу банку розкриваються у співвідношенні з даними фінансової звітності; таким чином, зовнішні суб'єкти ринку розумітимуть, яким чином у банку сформовано даний рівень адекватності капіталу.

Нові банківські стандарти Базель III залишили без уваги такі важливі питання, які, на нашу думку, істотно впливають на можливість забезпечення банками фінансової безпеки:

1. Вимоги Базель III не поширюються на небанківські кредитні організації, що надає останнім конкурентні переваги порівняно з банками, оскільки їхня діяльність не регламентована міжнародними стандартами.

2. Можливість регуляторного арбітражу для міжнародних банків між різними юрисдикціями, країн базування банку.

3. Відсутність штрафних санкцій. Незважаючи на те що більшість рекомендацій Базель II закріплені в Базель III як норми обов'язкового характеру, така важлива сфера діяльності банку, як управління концентрацією портфелю банку, носить рекомендаційний характер.

Висновки. З огляду на проведений аналіз нормативно-правового забезпечення фінансової безпеки комерційних банків, можна зробити висновок, що на даному етапі формування системи нормативно-правових актів не відповідає необхідним вимогам і є незавершеним.

Система пруденційного нагляду за банківською діяльністю нині спрямована здебільшого на реагування на негативні події, які вже реалізовані. На нашу думку, регулятивні заходи повинні бути розроблені так, щоб передбачати і своєчасно реагувати на появу нових викликів і загроз, аніж на жорсткі репресивні заходи. Таким чином, доцільним є регулярне проведення стрес-тестувань для оцінки можливих збитків окремих банків і банківського сектору в цілому в умовах реалізації стресових сценаріїв.

На основі проведеного аналізу в напрямі вдосконалення системи нормативно-правових актів, які сприятимуть забезпеченню належного рівня фінансової безпеки комерційного, необхідно:

- на законодавчому рівні закріпити визначення поняття «фінансова безпека комерційного банку»;
- розробити відповідні доктрину, концепцію, стратегію і тактику забезпечення фінансової безпеки держави, визначивши при цьому систему принципів забезпечення фінансової безпеки банку, розробити індикатори для оцінки рівня фінансової безпеки банку та відповідні критеріальні вимоги до неї, систематизувати загрози фінансовій безпеці банку, засоби, способи і методи забезпечення фінансової безпеки банку як однієї зі складових частин фінансової безпеки держави;
- спрямувати законотворчу діяльність на попередження і запобігання фінансовим злочинам у банківських установах;
- кодифікувати нормативні акти щодо регулювання банківської діяльності в уніфікований документ, наприклад Банківський кодекс;
- розробити систему гарантій захисту інтересів вкладників – юридичних осіб та вкладів у банківських металах;
- закріпити на законодавчому рівні терміни проведення стрес-тестування для вітчизняних банків;
- гармонізувати вітчизняне банківське законодавство з вимогами Базельського комітету.

Список літератури:

1. Про Національний банк України : Закон України № 679-14 від 20.05.1999 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/679-14>.
2. Про банки і банківську діяльність : Закон України № 2121-III від 07.12.2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2121-14.

3. Заруцька О.П. Банківський нагляд з використанням структурно-функціонального аналізу: теорія, світовий і вітчизняний досвід : монографія / О.П. Заруцька. – Суми : УАБС НБУ, 2013. – 379 с.
4. Про фонд гарантування вкладів фізичних осіб : Закон України № 4452-VI від 2002 р. (втратив чинність) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2740-14>.
5. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб : Закон України № 4452-VI від 23.02.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4452-17>.
6. Офіційна Інтернет-сторінка ФГВФО [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.fg.gov.ua/images/docs/reports/Звіт_Фонду_гарантування_за_2015.pdf.
7. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні : Постанова Національного банку України № 368 від 28.08.2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01>.
8. Про затвердження Змін до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні : Постанова Національного банку України № 683 від 08.10.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=22653240>.
9. Про затвердження Положення про застосування Національним банком України стандартних інструментів регулювання ліквідності банківської системи : Постанова Національного банку України № 615 від 17.09.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=21857413>.
10. Про схвалення методичних рекомендацій організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України : Постанова Національного банку України № 361 від 02.08.2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0361500-04>.
11. Credit Risk Modelling: Current Practices and Applications 1999 [El. resource]. – www.bis.org/publ/bebs49.htm.
12. Principles for sound stress testing practices and supervision. Basel Committee on Banking Supervision, may, 2009 [El. resource]. – URL: www.bis.org/publ/bebs49.htm.
13. Про основи національної безпеки України : Закон України № 964-IV від 19.06.2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.
14. Про Стратегію національної безпеки України : Указ Президента України №105/2007 від 12.02.2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/105/2007>.
15. Концепція забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері : Розпорядження КМУ від 15.08.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-%D1%80>.
16. Про призупинення здійснення фінансових операцій : Постанова Національного банку України № 466 від 06.08.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=9475183>.
17. Про раду з фінансової стабільності : Указ Президента України № 170/2015 від 24.03.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/170/2015>.
18. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України № 1277 від 29.10.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm.
19. Зубок М.І. Безпека банків / М.І. Зубок. – К., 2002. – 306 с.
20. Basel I: International convergence of capital measurement and capital standards [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bis.org/publ/bcbs04a.htm>.
21. Basel II: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards // Bank of international Settlements. – Basel, June 2006. – 347 p.
22. Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems – revised version June 2011, BCBS, May 2011.
23. Final elements of the reforms to raise the quality of regulatory capital issued by the Basel Committee, BCBS, Dec 2010.
24. Results of the comprehensive quantitative impact study, BCBS, Aug 2010.

Барылюк М.-М. Р.

ГВУЗ «Університет банківського дела»

ФИНАНСОВАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ КОММЕРЧЕСКОГО БАНКА: ЭКОНОМИКО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ

Резюме

В статье проанализировано нормативно-правовое поле функционирования коммерческих банков в Украине, определены ключевые проблемные положения отдельных нормативно-правовых документов и определены приоритетные направления по совершенствованию отечественного законодательства для обеспечения финансовой безопасности банков. Определено, что основной проблемой правового регулирования деятельности банков в Украине продолжает оставаться отсутствие единого кодифицированного нормативного акта по регулированию банковской деятельности в сочетании с наличием противоречий отдельных положений ряда законов, а также других нормативных актов по вопросам регламентации деятельности банков.

Ключевые слова: финансовая безопасность банка, банковское регулирование, экономические нормативы, стресс-тестирование банков, Базель I, Базель II, Базель III.

Baryliuk M.-M. R.

State University of Banking

**FINANCIAL SECURITY OF COMMERCIAL BANK:
ECONOMIC AND LEGAL BASIS OF ITS IMPLEMENTATION**

Summary

In the article, the legal framework of functioning of commercial banks in Ukraine is analyzed, outlined the key areas of provision of certain legal documents and identified priority areas for improving legislation of Ukraine in order to ensure financial security of commercial banks. It is determined that the main problem of legal regulation of banks in Ukraine is the absence of a single codified regulation act on banking, coupled with the presence of contradictions in certain provisions of a number of laws and other normative acts on regulation of banks.

Keywords: bank financial security, banking regulation, prudential standards, stress testing of banks, Basel I, Basel II, Basel III.